

KRATKA ZGODOVINA LIKOVNE UMETNOSTI

Časovna obdobja

Stari vek

- prazgodovinska umetnost: 30 000 pr.Kr. – ok. 1000 pr.Kr.
- umetnost starih civilizacij: 3500 pr.Kr. – 1.st. pr.Kr. (egipčanska um., mezopotamska um., um. Krete in Miken, etruščanska um.)
- grška umetnost: 9.st. pr. Kr. – 1.st. pr.Kr. (geometrično obdobje, arhaisko obdobje, klasično obdobje, helenistično obdobje)
- rimska umetnost: 7. st. pr.Kr. – 5.st. (bizantinska umetnost do konca 15. st.)

Srednji vek

- starokrščanska umetnost: 1.st. – 7. st.
- umetnost preseljujočih se ljudstev: 5. st. – 8. st. (langobardska um., keltska um., vikinška um., itd.)
- karolinška renesansa: 2.pol. 8. st. – 9. st.
- otonska renesansa: 10. st.
- romanika: 11. st – 12. st. (zgodnja, visoka, pozna)
- gotika: 13. st. – 15. st. (zgodnja, visoka, pozna)

Novi vek

- renesansa: 2. pol. 15.st. – 16. st.
- manierizem: 2. pol. 16. st.
- barok: 17. st. – 18. st.
- rokoko in klasicizem: 2. pol. 18. st.
- 19. stoletje: romantika, realizem, zgodovinski slogi (neoromanika, neogotika, neobarok...), impresionizem, postimpresionizem, secesija (art nouveau, jugendstil)
- 20 stoletje: ekspresionizem, kubizem, nadrealizem, dadaizem, futurizem, abstraktna umetnost, fauvizem, minimalizem, pop art, op art, action painting, instalacije, performansi...

UMETNOST STAREGA VEKA

Prazgodovina

Prvi konkretni artefakti človeške umetnosti so iz kamene dobe. V paleolitiku (25.000–8.000 pr. Kr.) je bil človek lovec in je živel v jamah, kjer se je razvilo jamsko slikarstvo. V naslednjem obdobju (mezolitik, 8.000–6.000 pr. Kr.) in v obdobju neolitika (6.000–3.000 pr. Kr.), ko se je človek stalno naselil in se ukvarjal s kmetijstvom, so družbe postale vse bolj kompleksne, religija je pridobivala na pomenu, pojavila se je obrtna proizvodnja. V bronasti dobi (okoli 3.000–1.000 pr. Kr.) se pojavijo prve civilizacije.

30.000 pr. Kr. so bile kulture med seboj nepovezane. Skupno jim je izražanje simbolov, ki so imeli vlogo sporočevalca (boginja rodovitnosti, zvezde, luna, sonce). Ta umetnost se je v Evropi nadaljevala tudi po nastanku visokih kultur.

Dela prazgodovinskih kultur se delijo na tri smeri:

- naturalistične upodobitve (izvor v magiji, naslonitev na posnemanje narave)
- simboli, piktogrami (znamenja za obrede)
- zavestno okraševanje

– Arhitektura: Stavbe, ki so služile kot bivališča ali svetišča, imajo danes status monumentalnih spomenikov, npr. megalitski krog, Stonehenge v Angliji, ok. 2100–2000 pr. Kr.

– Kiparstvo: V ospredju je povezava z naravo in nadnaravnimi silami. Prvi kipi so nastali s sestavljanjem kosti, školjk ali kamnov. Upodabljali so ikone, ki so bile daritve bogovom, npr. Willendorfska Venera, Krems na Donavi, ok. leta 20.000 pr. Kr.

– Slikarstvo: Slikarske upodobitve so redke, ohranjene so v jamah, kjer jih vremenske razmere niso poškodovale, npr. upodobitev konja in abstraktni znaki, jama Lascaux v Franciji, ok. 15.000 pr. Kr.; bik, jama Altamira v Španiji, ok. 14.000–10.000 pr. Kr.

Paleolitik

Paleolitik je imel svojo prvo umetniško manifestacijo 25.000 pr. Kr. Sledove umetnih predmetov so našli v južni Afriki, zahodnem Sredozemlju, srednji in vzhodni Evropi (Jadransko morje), Sibiriji (Bajkalsko jezero), Indiji in Avstraliji. Ti prvi predmeti so običajno orodja iz kamna, lesa ali kosti. Za slikanje v rdeči barvi je bil uporabljen železov oksid, v črni barvi manganov oksid in za oker glina. Ohranjene umetnosti iz tega obdobja je malo; rezbarije iz kamna ali kosti in jamsko slikarstvo, to je še posebej obsežno v francosko-kantabrijski regiji. Slike imajo magično (religiozno) vsebino ali pa so naturalistične (slike živali). Pomembne so predvsem jame Altamira, Chauvet in Lascaux. Skulpture žensk (Venerine figurice) so verjetno uporabljali v kultih plodnosti.

Neolitik

Za to obdobje je okoli 8.000 pr. Kr. na današnjem Bližnjem vzhodu značilna človekova stalna naselitev, ukvarjanje s kmetijstvom in živinorejo in nastanek vere. Skalna umetnost v Ibersko-sredozemskem bazenu je nastala v mezolitiku in neolitiku. Primeri vklesanih shematičnih ljudi in drugih figur so v El Cogul, Valltorta, Alpera in Minateda. Ta vrsta upodabljanja je bila tudi v severni Afriki (Atlas, Sahara) in na področju sodobnega Zimbabveja. Neolitsko slikarstvo je bilo shematično, zreducirano na osnovne črte (človek v obliki križa in ženska trikotne oblike). Jamske slike so ob reki Pinturas v Argentini, še posebej Cueva de las Manos. V uporabni umetnosti je nekaj lončenine, okrašene z odtisi školjk. Novi materiali so bili jantar, kristali, kremen, jaspis, itd. V tem času so nastala tudi prva mestna naselja, ostanki so v Tell as-Sultan (Jericho), Jarmo (Irak) in Çatal Höyük (Anatolija).

Kovinske dobe

Zadnja prazgodovinska faza je doba kovin, saj so se elementi, kot so baker, bron in železo, izkazali za zelo uporaben material. Iz bakrene dobe so znani megaliti, spomeniki iz kamna (dolmen in menhir ali angleški kromleh) v veličastnih kompleksih Stonehenge. V Španiji se je oblikovala kultura Los Millares, kultura čaš in poslikane človeške figure z velikimi očmi.

V železni dobi sta pomembni fazi v Evropi halštatska (Hallstatt, Avstrija) in latenska (La Tene, Švica) kultura. Prva je nastala med 7. in 5. st. pr. Kr., poznana je po nekropolah z grobnicami v obliki gomil in leseno pokopno sobo v obliki hiše, ki jo pogosto spremlja štirikolesni voziček. Lončarstvo je bilo polikromatično z geometričnimi okraski in kovinskimi aplikacijami. La Tene je nastal med 5. in 4. st. pr. Kr. in je bolj poznan kot zgodnja keltska umetnost. Znani so številni predmeti iz železa, kot so meči in kopja, ki so slabo ohranjeni, bronasti okrašeni ščitniki, fibule in drugi predmeti. Okras je bil pod vplivom grške, etruščanske in skitske umetnosti.

Umetnosti visokih kultur

Od pr. 4000 pr. Kr. so na območju med vzhodnimi obalami Sredozemskega morja in Pakistanom nastajala urbana središča Ninive, Babilon, Sumer, Ur, Uruk itd.

Mezopotamska umetnost

Mezopotamska umetnost se je razvijala postopoma, kot so nastajale mestne državice in se širile v imperije.

Med zgodnje mezopotamske kulture sodi **sumerska**, kjer so imeli razvejan sistem božanstev v živalskih in človeških podobah.

– Arhitektura: Stavbe niso bile iz kamenja, ampak opeke, najpomembnejši prostor je zavzemalo stopničasto svetišče, imenovano zigurat, tak je zigurat iz Ura, ok. leta 2100 pr. Kr. Pomembne so tudi vladarske palače, ki so bile središče dvornega življenja.

Po ustanovitvi **asirske države** so z gradbenimi deli dokazovali moč vladarja in njegove vojaške uspehe, stavbe iz opeke so prekrili z glino ali kamnitimi reliefi, na vogale pa dodali krilate grifone, ki naj bi odganjali zle duhove.

– Kiparstvo: Za zgodnje obdobje so značilni kipci darovalcev/molivcev, ki jim je skupna toga drža, roke so imeli sklenjene v molitvi ali darovanju, npr. molivci, najdeni v Iraku, ok. 2700–2500 pr. Kr.; dioritni kip Gudea, Lagaš, ok. 2150 pr. Kr. Vladarjevo življenje so upodabljali tudi z napisi na velikih kamnitih ploščah, npr. Asurbanipal na lovu, ok. 650 pr. Kr. Izjemno je bil razvit relief, saj so bile kraljeve palače v celoti okrašene z reliefi, ki so prikazovali vladarja bodisi na vojnem pohodu ali lovu.

O asirski umetnosti lahko govorimo šele od 13. stoletja pr. Kr. dalje, bila pa je povsem podrejena avtoriteti vladarja. Umetnik je moral upodabljati dela in dosežke vladarja in njegovo moč. Vrh razvoja mezopotamske umetnosti je prav gotovo palača Ašurnasirpala II: v Nimrudu. Motivi so: vladarski »portreti«, vladar v družbi bogov, bojni prizori, prizori lova in razna nadčloveška bitja. Ob vhodu v palačo so stali velikanski kipi v podobi bikov ali levov s človeško glavo imenovani lamasu.

– Slikarstvo: Salmanasar III. (858-824 pr. Kr.) je svojo palačo bogato okrasil s freskami, ki pa se niso ohranile, le nekaj fragmentov. Ohranili so se preri in barvna shema iz katere so razvidne velike narativne poslikave, po vsebini podobne reliefom.

Egipčanska umetnost

Egipčanska umetnost se deli v šest obdobj: preddinastična doba, doba stare države, doba srednjega kraljestva, doba nove države, pozno obdobje in doba helenizma. V preddinastični dobi se mnogo podob iz prazgodovine nadaljuje, kmalu v ospredje umetnosti pridejo motivi živali, ki so jih Stari Egipčani častili kot svoja božanstva, kajti nikoli niso popolnoma prevzeli čaščenja bogov v človeški podobi, z izjemo Izide in Ozirisa.

– Arhitektura: Stari Egipčani so izdelovali grobnice, palače in svetišča. Najprej so gradili iz opeke, ok. leta 2660 pr. Kr. pa je arhitekt Imhotep star način stavbarstva zamenjal z novim in začel uporabljati kamen. Gradili so brez malte, kamnite bloke so polagali enega zraven drugega, da so dobili zgradbe veličastnih razsežnosti, ki so pričale o ideji ponovnega življenja in čaščenja mrtvih. Obrede so opravljali v svetiščih, npr. Grobno svetišče kraljice Hačepsut, Dier el Bahari v Egiptu, ok. 1480 pr. Kr. V ta namen so na začetni stopnji gradili mastabe, v katere so pokojnike pokopavali, kasneje je sistem napredoval do piramid, ki so imele ravne ploske, taka je Keopsova piramida, Giza v Egiptu, sredina 3. tisočletja pr. Kr. V Dolini kraljev so še danes ohranjeni hipogeji, to so podzemski grobovi, izklesani v skale.

– Kiparstvo: Kipi so upodabljali faraone in božanstva, narejeni so bili iz različnih vrst marmorja. Tisti, ki so bili izklesani v nadnaravni velikosti, so pomenili slavljenje Egipta in vladarja, npr. Ramzesovi kipi pri Abu Simbelu; Sfinga, v Gizi v Egiptu, ok. 2500 pr. Kr., drugi pa so idealizirali podobe, npr. upodobitev kraljice Nefretete. Skozi obdobja se pomen določenih podob ni spreminjal (podobe božanstev, stoječi in sedeči kipi itd.), se pa prvič pojavi upodobitev ženske kot samostojnega bitja.

– Slikarstvo: Na slikah templjev in grobnic se v reliefni obliki najdejo različni utrinki iz vsakdanjega življenja, zasebnih trenutkov in pomembnih zmag v bitkah, ki so se zgodili pod faraonovim vodenjem. Slike dopolnjujejo tudi zapisi v hieroglifih, npr. Nebamun lovi močvirske ptice, ok. 1400 pr. Kr.

Umetnost egejskih kultur

Na otokih in obalah Sredozemskega morja so se v 3. in 2. tisočletju pr. Kr. razvile samostojne kulture s središči na Malti, Kikladih, Kreti in v Mikenah.

Kikladska kultura je poznana po uporabnih predmetih in stvaritvah za dvor. Marmornatim kipcem, imenovanim kikladski idoli, je pomen težko določiti, osebe so prikazane stoje ali sede, npr. Mož z liro, 2400–2200 pr. Kr.

Kretsko/minojsko kulturo je odkril arheolog Arthur Evans. Palače so bile velike. Razvrščale so se okoli osrednjega dvorišča. Osrednji element so bili stebri. Najznamenitejša je palača v Knososu, Kreta, ok. 1500 pr. Kr. Stene so bile poslikane s freskami, ki so uprizarjale prizore iz vsakdanjega življenja in narave. Slikana keramika prevzema motive morskih živali in rastlin, v poslikanih kipcih boginje s kačami pa se prepozna kult rodovitnosti.

Mikenska kultura je pripadala kulturi vojakov, ki so gradili utrdbe na hribih. Temu stavbarstvu se reče kiklopska zidava, ker so stavbe narejene iz velikih kamnitih blokov. Palače so imele osrednji prostor, imenovan megaron, okoli je bilo obzidje. Primer gradnje so Levja vrata v Mikenah, ok. 1500–1300 pr. Kr. Značilna je izdelava predmetov iz dragih kovin, ki so jih dajali v grobove. Najbolj znana je Agamemnonova zlata maska, ok. 1400 pr. Kr.

Starogrška umetnost

V 2. tisočletju pr. Kr. so **Dorci** naleteli na mikensko kulturo, vendar je niso sprejeli kot izhodišče za svojo. Grška umetnost je le zbirno ime za različne umetnosti grških držav na celini in njenih kolonij. Hitro se je spreminjala, deli se na štiri obdobja:

1. Geometrični slog (ok. 1000–700 pr. Kr.)

Slog je razviden v slikarstvu in poslikavi keramičnih posod z motivi zvezd, krogov, trikotnikov itd. Kasneje so vnašali tudi podobe živali in ljudi, ki imajo geometrične oblike, ter vsakdanje dogodke, taka je Amfora v geometričnem slogu: Pogreb iz grobišča pri Dipilonu, prva polovica 8. st. pr. Kr.

2. Arhajska umetnost (700–480 pr. Kr.)

Na kiparsko in slikarsko umetnost je vplivala mestna aristokracija.

– Arhitektura: Začeli so menjati leseno gradnjo s kamnito, v celinski Grčiji se je izoblikoval dorski tempelj. Poznali so tri temeljne oblike stebrov: dorskega, jonskega in korintskega. Temple so postavljali na vzpetine.

– Kiparstvo: Pri frontalnih kipcih, ki se s hrbtom dotikajo naslonilne plošče, je viden egipčanski vpliv. Telesa so urejena po geometrični shemi, odprte oči in roke ob telesu so znak življenja. Najbolj značilna kipa sta kuros (mladenič) in kora (mladenka), npr. Kuros iz Anavisa, ok. 530 pr. Kr.

– Slikarstvo: Ohranilo se je le vazno slikarstvo. Slikarji so želeli doseči popolno perspektivo narisanelesa, npr. Eksekijas: Ahil in Ajaks med kockanjem, ok. 540 pr. Kr.

3. Klasična umetnost (480–323 pr. Kr.)

Posameznik je postal del celote, umetnost uresničuje ideal skladnosti.

- Arhitektura: templji oz. svetišča so grajeni v dorskem in jonskem slogu. Vrhunec gradbeništva te dobe je Partenon, Atene, ok. 450 pr. Kr.
- Kiparstvo: kipi izražajo mir, popolnega človeka, ne upodabljajo pa vsakdanjika ali vojn. Znale so le podobe pomembnih posameznikov in bogov. Najpomembnejši kiparji so bili Fidija (Zevs iz Olimpije; Atena Partenos iz Partenona), Poliklejt (Kopjenosec) in Miron (Metalec diska).
- Slikarstvo: Poslikave so bile razkošne, krasile so javna poslopja, hiše in grobnice in upodabljale motive iz zgodovine, mitologije in vsakdanjika.

4. Helenistična umetnost (323–334 pr. Kr.)

Pozno obdobje grške umetnosti se pokriva z vladavino Aleksandra Velikega in združuje maloazijske in grške motive.

- Arhitektura: helenizem se odreče klasičnim motivom, zgradbe so večje in imenitnejše (Pergamonski oltar, ok. 150 pr. Kr.).
- Kiparstvo: upodobitve so bile bogate, odražale so razcvet države, obrazi figur izražajo čustva. Portretiranci iz vsakdanjega življenja so bili prikazani v vsej svoji slavi. Najpomembnejši kiparji so bili Praksitel (Hermes z malim Dionizem), Lizip (Strgalec) in Skopas.
- Slikarstvo: uveljavi se stensko in tabelno slikarstvo, ki je bilo vzporedno rimskemu slikarstvu. Upodabljalo je grške dosežke v vojnah in vsakdanjiku, npr. Bitka pri Isu, 2. stoletje pr. Kr. Najslavnejši slikar je bil Apel.

Etruščanska umetnost

Etruščanska umetnost se je izoblikovala v začetku 7. stoletja pr. Kr., vrh je dosegla v 6. in 5. stoletju pr. Kr.

- Arhitektura: prevzemajo nekatere grške elemente, pročelja poudarjajo gostejše postavljeni stebri. Bogovom namenijo več obrednega prostora. Gradnja obokov in kupol. Poznani so po grobni arhitekturi, primer takega stavbarstva je Grobnica pobarvanih reliefov, zgodnje 3. stoletje pr. Kr.
- Kiparstvo in umetna obrt: uporabljali so bron in v grobni umetnostni predvsem žgano glino, npr. Sarkofag zakoncev, Cerveteri, ok. 520 pr. Kr.; kip Brutusa, ok. leta 300 pr. Kr. V ospredje so postavljali vsakdanjik in posmrtno življenje. Ukvarjali so se tudi z zlatarstvom.
- Slikarstvo: grobnice so poslikane s freskami, ki nakazujejo zaokroženo vsebino. Bili so samostojni, sorodnosti so na Bližnjem vzhodu in v Grčiji. Ohranili so se motivi lova, jahanja, plesa, pojedine, mitov in obredja. Ena takih poslikav se najde v Grobnici avgurjev, Tarkvinija, 530–520 pr. Kr.

Rimska umetnost

Ob koncu 6. stoletja se je Rim pričel širiti in ob osvajalskem pohodu naletel na kulture, od katerih je prevzemal značilnosti in motive (od Etruščanov oboke, od Grkov značilnosti stebrov). Rimska umetnost je dokazovala moč imperija in je bila v nasprotju z grško precej poenotena.

- Arhitektura: temelji na etruščanski in grški umetnosti. Čeprav so značilnosti stebrov prevzeli od Grkov, so ustvarili tudi svojega, imenovanega kompozitni ali sestavljeni steber. Vendar stebri kmalu niso bili več pomembni, ker so se bolj osredotočili na notranje prostore. Razvili so kupolno in obočno gradnjo, za vezivo so uporabljali beton, ki so ga zakrili s ploščami iz klesanega kamna (parametri). Templje so postavljali v središče mesta. Z gradnjo velikanskih templjev in svetišč so izražali veličastnost države, ki je delovala usklajeno. Ustvarili so nove stavbne tipe, med drugim

so bili to forumi, bazilike, terme, akvadukti, viadukti, kanalizacija, cestno omrežje, amfiteatri in slavoloki, npr. Flavijski amfiteater, v letih 72–80; Konstantinov slavolok, do leta 315.

– Kiparstvo: na začetku je imelo značilnost starejše umetnosti, kasneje pa večino motivov prevzamejo od Etruščanov. Po zavzetju Grčije so mnogi kipovi prenesli iz Grčije v Rim ter jih postavili na javna mesta. Ti kipi so poveljevali bogove in pomembne posameznike, rimski pa portretirali uspešne vojskovodje (rimski portret). Z reliefi, ki so predstavljali vojsko, so krasili oltarje, slavoloke in stebre ter upodabljali brezčasne dogodke.

– Slikarstvo: vrhunec je doživel v času helenizma, poznano je po stenskih poslikavah Pompejev in Herkulanuma, ki so bile namenjene okrasitvi prostorov. Ker so jih slikali tudi grški umetniki, kažejo značilnosti grškega slikarstva. Slog je bil odvisen od naročnika, slika je bila del celote in se je ujemala s prostorom, v katerem je bila razstavljena, npr. Vila misterijev, Pompeji, ok. 50 pr. Kr. Bistveni del slikarstva so bili tudi mozaiki, s katerimi so krasili tla in zidove.

UMETNOST SREDNJEGA VEKA

Starokrščanska umetnost

V 2. in 3. stoletje, v času rimskega cesarstva, je cesar Konstantin izdal tolerančni edikt, s katerim je krščanstvo postalo dovoljena vera. Takrat se je krščanska umetnost preobrazila in razširila. V središče je postavila Jezusa Kristusa kot božjega sina in njegove spremljevalce (Marija, apostoli, svetniki itd.), katerih vloge so temeljile na svetopisemskih besedilih.

– Arhitektura: Krščanstvo je bilo dokončno priznано šele v 4. stoletju, zato se starokrščanska arhitektura začne šele takrat. Razvila sta se dva modela:

- na Zahodu (latinski del) so gradili cerkve z vzdolžnim tlorisom, ki se imenujejo bazilike, npr. Bazilika sv. Petra v Vatikanu;
- na Vzhodu (grški del) so gradili cerkve s središčnim tlorisom, ki so svojo obliko povzele po mavzolejih, kasneje pa so se jim tlorisi spreminjali (križni, osmerokotni itd.).

– Kiparstvo: spremembo je doživel ok. leta 300, ko se je pričel dotok umetniških idej iz rimskih provinc. Osebe so upodabljali strogo, prostor, na katerem so stale, je bil ozek. Najbolj znana kiparska dela tega časa so bili sarkofagi, na katerih je bilo upodobljeno življenje Jezusa Kristusa, npr. Sarkofag Junija Basa, ok. leta 359. Osebe so bile izklesane v globokem reliefu, oblečene pa v halje ali toge.

– Slikarstvo: najzgodnejše freske so se ohranile v katakombah, poudarjajo vero in upanje. Ujemajo se z značilnostmi rimskega slikarstva, le vsebina in simboli so drugačni: križ, križ z lovorovim vencem in grški črki alfa in omega, dobri pastir, drevo življenja, vodnjak življenja, pav, riba. Upodobitve so bile povezane z biblijskimi motivi. Ker so se bolj osredotočali na krščansko resnico, je zunanja podoba začela bledeti, osebe so postale nepremične in prikazane v čelnem pogledu.

Po uradnem priznanju krščanstva se je slikati začelo tudi v cerkvah, kjer so nastajali mozaiki in freske, ki so poudarjali zmago krščanstva in Jezusa Kristusa kot odrešenika in vladarja.

Bizantinska umetnost

Leta 395 se je rimsko cesarstvo razdelilo na zahodno in vzhodno polovico, zato se je tudi umetnost v obeh delih začela razvijati drugače. Bizantinska umetnost se je razvila v vzhodnem delu in se sčasoma razširila še v Vzhodno Evropo, v vzhodno Sredozemlje in na Balkanski polotok. Po padcu bizantinskega cesarstva se je bizantinska umetnost

ohranila v Rusiji in pri njenih sosedah. Izhodišče je imela v poznoantični umetnosti, ki je prikazovala lepoto oseb, zasanjanost, nežne barve in detajle, in vse to prenašala na cerkvene motive.

– Arhitektura: V začetku je sprejela značilnosti tipov stavb iz Anatolije, kar je nakazovalo na pestrost bizantinskega stavbarstva. Gradili so z opeko, ker je bila poceni, velik poudarek so dali kupolam, ki so prekrivale osrednji del cerkve s središčnim tlorisom. Najbolj se je arhitektura razvila v času cesarja Justinijana, ko je imel cerkveni tloris obliko grškega križa, nad središčem je bila kupola, ki so jo kasneje začeli graditi tudi nad ladjami, npr. Hagija Sofija.

– Kiparstvo: Kiparskih spomenikov je zelo malo, edino kar bi sodilo sem, so zlatarska dela, npr. Žrtvovanje Ifigenije (skrinjica iz Verolija), ok. leta 940.

– Slikarstvo: Na začetku je bila v ospredju helenistična tradicija upodabljanja oseb, ki so bile razgibane, kasneje pa so se razvile stroge oblike svetnikov, imenujejo se ikone. V cerkvah so slike razporejene tako, da komentirajo besedila, ki se govorijo pri obredih. Ker se vsi ti prizori dogajajo visoko v nebesih, so osebe naslikane na zlatih (barva večnosti) in temno modrih barvah (barva neba), npr. Dobri pastir, v letih 425–450. Najbolj znani ikonopisec je Andrej Rubljov.

Romanika

Romanika je čas, ko krščanstvo prevzame vse evropske dežele in se začnejo ustanavljati meniški redovi (benediktinci, cistercijani, kartuzijani). Motive so preko pokrajin širili menihi in potujoči umetniki. Enotnega sloga ni, ker je imela vsaka pokrajina svoje posebnosti, je pa povsod značilna povezava med Staro in Novo zavezo.

V začetno obdobje romanike se uvrščata tudi **karolinška** in **otonska umetnost**.

– Arhitektura: Vrhunec je bil v 12. stoletju. Prostori so imeli osnovni križiščni kvadrat z oboki oz. travejami. Cerkev so imele tloris latinskega križa, s stranskimi ladjami, notranjost je bila zelo odprta, okna pa ozka in poslikana. Največja značilnost je polkrožni lok. Taka cerkev je npr. Saint Sernin v Toulousu, v letih 1080–1120.

– Kiparstvo: Zunanje strani stavb so poudarili z reliefi različnih prizorov, predvsem so bili prizori iz Svetega pisma, o svetnikih, peklu in nebesih. Najpomembnejše osebe so vedno v središču skulpture in so okrašene z zlatom. Najpomembnejša kiparja sta bila Benedetto Antelami iz Parme in Gislebert iz Autuna, zlatar pa Nikolaj iz Verduna.

– Slikarstvo: Gre za poslikavo sten s freskami in mozaiki. Motivi so bili različni, snov so črpali iz zgodovine, viteške lirike, epskih pesnitev o junakih, prizorov Stare in Nove zaveze in svetniških legend.

Gotika

Gotika se je začela v sredini 12. stoletja in je trajala do 15. stoletja. V tem času je meščanstvo postalo pomemben družbeni sloj. Umetnosti ne usmerjajo je več samostani, temveč svobodne ideje. Veliko vlogo je pridobila posvetna književnost, viteški romani, pesništvo. Z gotiko se končuje umetnost srednjega veka.

– Arhitektura: Vrhunec arhitekture so bile visoke katedrale, ki so bile zidane s skeletno zidavo. Cerkevne stene so bile masivne, zaradi zunanjih opornikov so lahko gradili velika poslikana okna. Notranjost so napolnili polstebri. Cerkev so imele tloris latinskega križa, vendar križiščni kvadrat ni bil več osnova prostorov. Pravokotnim obokom pravimo križnorebrasti oboki. Cerkev so v glavni ladji pridobile na višini. V 15. stoletju se uveljavi dvoranska cerkev, kjer so vse ladje enako visoke. Taka cerkev je npr. stolnica Notre-Dame, v Parizu. Najlepše stvaritve je oblikoval arhitekt Pierre de Montreuil (Sainte-Chapelle).

– Kiparstvo: Osredotočilo se je na človeka, ki živi na zemlji, motivi so bili iz vsakdanjega življenja, v kipih so se prepoznala čustva. Osebe niso bile več toge, ampak razgibane in naravne. Kipe so izdelovali za cerkve in manjše

kapele. Umetniki so bili rokodelci, naročniki pa celotna mesta ali posamezni meščani. Najpomembnejši kiparji: Nicola Pisano, Giovanni Pisano, Giotto, Claus Sluter, Tilman Riemenschneider, Veit Stoss, Peter Parler, André Beauneveu.

– Slikarstvo: V upodobitvah so prikazana verska čustva kesanje, pravičnost in skromnost. Zmagoslavje cerkve ni tako močno izraženo, raje se osredotočajo na vsakdanjik in na svet, kakršnega so ga opevali viteški epi. Človekovo telo postaja popolno, vitke postave so bogato oblečene. Upodobitve prostora so blizu resničnosti, prizori so razkošni in zasanjani. Najpomembnejši slikarji: Cimabue, Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Hubert in Jan van Eyck, Matthias Grünewald.

Poseben pomen so imela slikana okna oz. vitraži.

UMETNOST NOVEGA VEKA

Renesansa in manierizem

Renesansa se je razvila v Italiji, kjer je obstajala bogata zbirka spomenikov iz zgodovine. Mestne države so zaradi razvoja začele vlagati v umetnost in s tem spodbujale umetnostno mišljenje. Delimo jo na tri obdobja: zgodnjo renesanso (Quattrocento), visoko renesanso (Cinquecento) in pozno renesanso, ki jo imenujemo manierizem. V ospredju je razumsko dojemanje sveta, v središču pa človek, posameznik in narava. Skozi umetnost človek zori in se razvija.

– Arhitektura: V Italiji se je opirala na antične motive, zato so še posebej obravnavali razmerje zlatega reza in skladnosti. Novost sta bili cerkev s središčnim tlorisom in mestna palača. Najpomembnejši arhitekti v Italiji: Filippo Brunelleschi, Michelozzo Michelozzi, Donato Bramante. Arhitektura zunaj Italije se je zgledovala po starejši tradiciji, nemška še posebej dolgo po gotski. Najpomembnejši arhitekti zunaj Italije: Gilles Le Breton, Pierre Lescot, Jacques Androuet Du Cerceau, Diego de Sagrado. Manierizem je prinesel dvorišča z vrtovi in skritimi vodnjaki, pozornost so namenili tudi stopniščem in prehodom. Najpomembnejši arhitekti v manierizmu: Bartolomeo Ammannati, Giorgio Vasari.

– Kiparstvo: V Italiji so posnemali motive antike in narave. Zunanje podobe postanejo lepotni ideal. Prvič se pojavijo prostostoječi kipi golih teles. Najpomembnejši kiparji v Italiji: Lorenzo Ghiberti, Donatello, Andrea del Verrocchio, Luca della Robbia, Bernardo Rossellino, Desiderio de Settignano, Bramante. Zunaj Italije kiparstvo ni doživljalo izrazitih sprememb, slogovno je ostalo gotško. Proti koncu 15. stoletja pa umetniki prenesejo del italijanskega znanja tudi v druge dežele po Evropi. Kipi so umetelni, prefinjeni in razkošni, prikazujejo zapletene alegorije. Najpomembnejši kiparji zunaj Italije: Antonio in Giovanni Giusti, Vasco de la Zarza, Tilman Riemenschneider, Veit Stoss, Peter Vischer. V manierizmu se pojavi kritika antične tematike, zato se osredotočijo na mestne spomenike, vodnjake in kipe s fantazijskimi bitji. Najboljši kiparji v manierizmu: Jean de Bologne, Benvenuto Cellini.

– Slikarstvo: V Italiji so bili motivi krščanski (svetopisemski), mitološki, vojni, rodbinski in pastoralni. Glavni žanr je portret. Najpomembnejši slikarji v Italiji: Masaccio, Piero della Francesca, Andrea Mantegna, Sandro Botticelli, Perugino, Leonardo da Vinci, Rafael, Michelangelo, Tizian, Giorgione. Zunaj Italije se je zadrževala tradicija gotškega slikarstva, niso se osredotočali na matematična načela in antične motive, temveč na resničnost vsakdanjika in krščansko misel. Najpomembnejši slikarji zunaj Italije: Vasco Fernandez, Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Albrecht Dürer. Manierizem je uvedel umetelne kompozicije in odprl prostor ter se ohranil še dolgo v baroku. Najboljši slikarji v manierizmu: Agnolo Bronzino, Parmigianino, Jacopo Robusti Tintoretto.

Barok in rokoko

Barok in rokoko predstavljata umetnost absolutističnih dvorov. Vsak dvor je izoblikoval svoje osnove, povezovali so se z antičnimi zgledi in klasiko.

– Arhitektura: Skozi stavbarstvo so uresničevali zmago krščanstva in absolutizma. Stavbe so bile slikovite in dinamične. Prostori so bili odprti, prelivali so se drug v drugega, osrednji prostor je bil prekrit s kupolo, vse je bilo močno razsvetljeno in poslikano. Posvetna arhitektura oblikuje osnovni tip gradu oz. dvorca. Primer te arhitekture je dvorec v Versaillesu pri Parizu. Rokoko nima več močnih barv in dramatičnosti, nadstropja so pogosto pozlačena. Znani arhitekti: Carlo Maderna, Carlo Borromini, Pietro da Cortona.

– Kiparstvo: Dela so bila dinamična, osebe so izražale silovite kretnje in obrate, na obrazih so izražena pretirana čustva. Teme so bile nabožne, ker je barok sovpadal z obnovo katolištva. Kipi so bili lahko del stavb ali pa so prosto stali. Uveljavili so se tudi leseni kipi, ki so jih pozlatili. Rokoko je bil nasprotje baroku, figure so bile drobne, dramatičnosti ni bilo več, prevzelo je svetle barve. Uveljavijo se kipci iz porcelana. Znani kiparji: Alessandro Algardi, Bernini.

– Slikarstvo: Motivi so izražali obnovo katolištva. Slikarji so izbirali prelomne dogodke, ki so razkrivali najgloblja čustva. V cerkvah so začele nastajati velike oltarne slike. Posvetno slikarstvo se izraža v portretih, skupinskih portretih, upodobitvi pokrajin in tihožitij. V rokokoju se konča obdobje fresk na stenah, svoj prostor dobijo na stropu, zaradi česar pride do odmika med umetnino in gledalcem. V rokokoju so zaživelih lahkotni motivi, upodabljali so zabave, igre in lagodno življenje, osebe so slikali v razkošnih sobah ali na vrtovih. Barve so zelo svetle, obrisi pa zamegljeni. Znani slikarji: Caravaggio, Annibale Carracci, Guido Reni, Andrea Pozzo, Peter Paul Rubens, Anthonis van Dyck, Rembrandt.

Umetnost 19. stoletja

Nove umetnostne smeri so nastale zaradi političnih prevratov, družbenih sprememb, industrializacije in razsvetljenstva. Razmahnila se je znanost in s tem zanimanje za zgodovino. Značaj umetnosti je bil meščanski, prevladovali so portreti in podobe skromnega življenja, pokrajine in tihožitja. Smeri v 19. stoletju so bile: neoklasicizem, romantika in realizem.

– Arhitektura 19. stoletja: Začelo se je ponovno zgledovanje po antiki. Neoklasicizem poskuša natančno posnemati antične mavzoleje, svetišča in vile. Romantika obuja teme iz različnih zgodovinskih obdobj (romanike, gotike, renesanse in baroka). Znani arhitekti: Giovanni Battista Piranesi, Victor Louis, Jean Chalgrin, Richard Boyle, Leo von Klenze, Karl Friedrich Schinkel; Paul Abadie, Charles Garnier; Jean-Baptist Camill Corot.

– Kiparstvo 19. stoletja: Bilo je nasprotje okrašenosti baroka in rokokoja, zgled sta mu postala Rim in Grčija. Vračalo se je k upodobitvam idealne lepote. Kipi so morali imeti moralno sporočilo. Znani kiparji: Antonio Canova, Jean-Baptiste Pigalle; Jules Dalou, Jean-Baptiste Carpeaux, Auguste Rodin.

– Slikarstvo 19. stoletja: Umetnostne smeri so se prepletale in vzporedno razvijale. Slike so bile svetlih barv, z jasnimi potezami in naravno svetlobo. Poudarjale so moralo in kritizirale družbene napake. Teme so se odmikale od resničnosti, poudarjale so čustva. Znani slikarji: Jacques Louis David, Pierre Narcisse Guérin, Théodore Géricault, Horace Vernet, Eugène Fromentin; Gustave Courbet, Honoré Daumier, Wilhelm Leibl.

Impresionizem

Impresionizem poudarja čutni vtis in razpoloženja nekega trenutka, ki se pri vsakem posamezniku razlikuje.

– Arhitektura: Najpomembnejša je bila inženirska arhitektura, ki je vplivala na razvoj funkcionalizma in zlitja narave z novimi materiali. Prepoznaven simbol je postal nebotičnik. Kasneje se je uveljavila tudi secesija, ki je v ospredje postavljala rastlinska stebila, liste in cvetove. Eiffel.

– Kiparstvo: Želeli so ujeti nepomemben trenutek iz zasebnega življenja. Podobe so bile sestavljene iz številnih drobnih ploskev. Auguste Rodin.

– Slikarstvo: Mejniki med starejšo in novejšo umetnostjo. Slikarji so želeli ujeti trenutek, ki so ga naslikali s hitrimi potezami. Barvni nanosi so zabrisani. Uporabljali so optične zakone o svetlobi, vidu in barvi. Slikarjev ni zanimal objekt v večnem smislu, temveč kratek trenutek, ki je ujet v določene pojave. Teme so iz vsakdanjika, pokrajine in tihožitij. Znani slikarji: Claude Monet, Edouard Manet, Edgar Degas, Auguste Renoir, Camille Pissarro, Paul Cézanne.

Postimpresionistični slikarji: Vincent van Gogh, Paul Gauguin.

Umetnost 20. stoletja

Razvijejo se številne nove smeri: kubizem, futurizem, abstraktna umetnost, ekspresionizem, nadrealizem, Pop-art, Op-art, Land-art in minimalizem.

– Arhitektura: Prelomnica se je zgodila v 1. svetovni vojni. Prevlada funkcionalizem, ki zavrača ornamente. Ni več veliko dekorativne estetike. Pomembni arhitekti so Le Corbusier, Mies van der Rohe, Frank Lloyd Wright.

– Kiparstvo: Težnje k abstraktnim oblikam, v katere vključuje prazen prostor. Odkrivajo tudi nove materiale. Pomembni kiparji: Henry Moore, Brancusi, Giacometti, Boccione.

– Slikarstvo: V Ameriki se uveljavi abstraktni ekspresionizem, ki mu nasproti nastopi pop-art.

Najpomembnejši slikarji 20. stoletja so Pablo Picasso, Georges Braque, Salvador Dalí, René Magritte, Vasilij Kandinsky, Piet Mondrian, Cézanne, Matisse, Pollock, Rothko, Andy Warhol ...